

УДК 159.9.316.6

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.19>**С. В. Ситнік**кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ОСОБИСТІСНИХ КОМПОНЕНТІВ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Метою статті є результати створення і перевірки методики, спрямованої на вивчення особистісних компонентів міжособистісної взаємодії. Міжособистісна взаємодія розглядається як інтеграційний процес взаємовпливу суб'єктів сумісної діяльності, який виникає на основі спілкування та взаємовідношень. Були подані особистісні компоненти міжособистісної взаємодії, такі як: мотиваційний, емоційний, когнітивний, вольовий. Визначаючи вибірку досліджуваних, ми зупинилися на представниках соціономічних професій, оскільки саме в цьому виді професійної діяльності безпосередньо і найповніше виявляються особливості міжособистісної взаємодії. У процесі розробки психодіагностичної методики ми враховували те, що міжособистісна взаємодія має такі компоненти: мотиваційний, емоційний, когнітивний, вольовий. Нами були складені запитання, які дозволяють оцінити рівень функціонування кожного з компонентів.

За результатами тестування визначалися рівні прояву як окремих компонентів, так загального показника особистісних особливостей міжособистісної взаємодії. Кожен з чотирьох компонентів оцінювався за допомогою десяти питань. Опитувальник призначається для індивідуального та групового обстеження осіб віком старше 15 років. Обробка результатів після тестування проводиться шляхом підсумування балів, згідно з ключем до тесту. Можливі суми балів за шкалами мотиваційного компоненту, емоційного компоненту, когнітивного компоненту, вольового компоненту від 0 до 40. Загальна оцінка особистісних компонентів міжособистісної взаємодії оцінюється за підсумком балів всіма шкалами.

Перевірка авторської методики «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» на надійність і валідність за допомогою методів «розщеплення», повторного тестування та визначення коефіцієнту константності, підтвердила можливість його використання в наукових та практичних цілях. Подальші розвідки наукових досліджень пов'язані з визначенням психологічних детермінант розвитку міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, мотиваційний компонент, емоційний компонент, когнітивний компонент, вольовий компонент, надійність, валідність.

Постановка проблеми. Міжособистісна взаємодія є суттєвим фактором досягнень як в особистісному житті, так і в професійній діяльності. Щодо професійної діяльності, то насамперед важливість міжособистісної взаємодії притаманна соціономічним професіям. Представники цих професій займаються вихованням, навчанням, обслуговуванням, керуванням людей. Доцільно постійно вдосконалювати власні здібності до міжособистісної взаємодії, розвивати комунікативні та організаторські схильності. Це актуалізує питання психологічної діагностики здібностей до міжособистісної взаємодії передусім представників соціономічних професій, оскільки надання послуг вимагає високого рівня спілкування, взаємовідносин і сумісної діяльності. У зв'язку з цим підвищується значущість знань щодо ефективних засобів міжособистісної взаємодії та психологічної діагностики її особливостей.

Різні аспекти міжособистісної взаємодії вивчалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками, зокрема, вербальна і невербальна

комунікація, контакт очима, сприйняття інших, діадні відношення та соціальні навички (Арґайл, 1990); взаємодія як інтерактивна сторона спілкування (Андрєєва, 1996), психологічні основи педагогічної взаємодії (Велитченко, 2005); психологічна готовність студентів до соціальної взаємодії (Булгакова, 2019); психологія управлінської взаємодії (Журавльов, 2004); детермінанти міжособистісної взаємодії (Куніцина, Казарінова, Погольша, 2001); міжособистісна взаємодія як єдність когнітивних, афективних і поведінкових процесів (Обозов, 1979); структура міжособистісної взаємодії (Орбан-Лембрик, 2004); складники міжособистісної взаємодії (Паригін, 1999); взаємопізнання та обмін інформацією як змістовний аспект міжособистісної взаємодії (Панфьоров, 1983); чинники розгортання міжособистісної взаємодії (Ханін, 1986) та інші. Проте питання діагностики особливостей міжособистісної взаємодії потребує свого подальшого вивчення. Це визначило мету нашого дослідження.

Мета статті – представити результати розробки оригінальної психодіагностичної методики для вивчення особистісних компонентів міжособистісної взаємодії. Завдання дослідження: 1) проаналізувати зміст міжособистісної взаємодії та описати її компонентний склад; 2) представити методику «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії»; 3) описати результати апробації розробленої методики, надати інформацію про валідність, надійність, оригінальність методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з першим завданням дослідження потрібно визначити поняття «міжособистісна взаємодія» та його складові компоненти. Аналіз та узагальнення спеціальної літератури з питань міжособистісної взаємодії дозволило розкрити психологічні особливості цього явища. Міжособистісна взаємодія – це інтеграційний процес взаємовпливу суб'єктів сумісної діяльності, який виникає на основі спілкування та взаємостосунків. Загалом поняття «міжособистісна взаємодія» розкривається через такі поняття, як: «взаєморозуміння», «взаємодопомога», «співпереживання», «взаємовплив». Всі складники міжособистісної взаємодії характеризуються взаємністю. На думку В.М. Мясіщева (1995), відносини людини з оточуючими його людьми має два плани, дві сторони. Внутрішня, особистісна сторона – це взаємини, а зовнішня – взаємодія. Автор розуміє взаємодію як реалізацію або наслідок і вираз першого. «Взаємовідносини грають істотну роль у характері процесу взаємодії і своєю чергою являють собою результат взаємодії». Розглядаючи спілкування як процес взаємодії конкретних особистостей, він виділяв як його компоненти соціальне відображення, емоційне ставлення і спосіб поведінки. В дослідженнях Ю.Л. Ханіна (1986) показано, що взаємодія спонукається індивідуальними, груповими та суспільними потребами життєдіяльності. Взаємодія виникає, розгортається і змінюється під впливом діяльності, яка до того ж зумовлює і дію інших факторів, а саме соціально-психологічних і особистісних.

Складники, які характеризують взаємодію як процес, визначив Б.Ф. Паригін (1999). До них належать: сукупна, кооперативна діяльність; інформаційні зв'язки; взаємовплив, взаємовідношення і взаєморозуміння. В дослідженнях М.М. Обозова (1979) розглядається міжособистісна взаємодія, яка виступає в єдності когнітивних, афективних і поведінкових процесів. З точки зору В.М. Панфьорова (1983) взаємодія має дві сторони. Це інформаційно-комунікативна діяльність і психологічна діяльність. У першому випадку передбачається взаємозв'язок і взаємопрояв, у другому – взаємопізнання, взаємовідношення та взаємовплив. Щодо схем взаємодії, то най-

більше відомими є схеми з такими компонентами: практичний, афективний, гностичний (Бодальов, 1994); регулятивний, афективний, інформаційний (Ломов, 1981); інформаційний, організаційний, перцептивний (Крисько, Куліков, 2005).

Виклад основного матеріалу. З огляду на розробку проблеми взаємодії іншими психологами і на результати проведеного емпіричного дослідження пропонуються наступні компоненти міжособистісної взаємодії: мотиваційний, емоційний, когнітивний, вольовий. Емпіричне дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії включає в себе такі етапи: підготовчий, діагностичний і аналітико-інтерпретаційний. На початковому етапі створення психодіагностичної методики «Дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» була проведена теоретична розробка предмету оцінки, створена модель міжособистісної взаємодії, виокремлені складові компоненти. Наступним етапом була розробка стимульного матеріалу психодіагностичної методики. Відповідно до уявлень про особистісні компоненти міжособистісної взаємодії розроблялися шкали опитувальника. Заключним етапом у підготовці методики була апробація, під час якої здійснювалася перевірка надійності, стабільності та константності, тобто відносної незалежності результатів від експериментатора.

Визначаючи вибірку досліджуваних, ми зупинилися на представниках соціономічних професій, оскільки саме в цьому виді професійної діяльності безпосередньо і найповніше виявляються особливості міжособистісної взаємодії. До вибірки увійшли 270 осіб – студенти соціально-гуманітарного факультету та факультету початкового навчання Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, а також викладачі і студенти Вищого професійного училища морського туристичного сервісу (ВПУ МТС) м. Одеси. Для співставлення емпіричних даних використовувалися методи кількісного (кореляційний аналіз, вивчення статистично значущих відмінностей) та якісного аналізу.

У процесі розробки психодіагностичної методики ми враховували те, що міжособистісна взаємодія має мотиваційний, емоційний, когнітивний та вольовий компоненти. Нами були складені запитання, які дозволяють оцінити рівень перебігу кожного з компонентів. За результатами тестування визначалися рівні прояву як окремих компонентів, так і загалом рівень розвитку міжособистісної взаємодії. Кожний з чотирьох компонентів оцінювався за допомогою 10 запитань.

Опитувальник призначається для індивідуального та групового обстеження осіб віком старше 15 років. Досліджуваним пропонується інструкція: «Прочитайте наведені нижче твердження та оцініть ступінь своєї згоди або незгоди з кожним з них

(поставте відмітку у відповідній графі бланку для відповідей), орієнтуючись на те, як Ви зазвичай поводите себе в подібних ситуаціях. При цьому Ви можете вибрати один з чотирьох варіантів відповідей («безумовно, так», «мабуть, так», «мабуть, ні», «безумовно, ні»). Обробка результатів після тестування проводиться шляхом підсумування балів, згідно з ключем до тесту. Можливі суми балів за кожною з шкал (мотиваційний, емоційний, когнітивний, вольовий) від 0 до 40. Загальна оцінка міжособистісної взаємодії оцінюється за підсумком балів всіма шкалами. Рівні загального особистісного компоненту визначаються з огляду на одержані показники: високий, якщо всі визначені показники відповідають переважно високому рівню розвитку особистісних характеристик; низький, якщо всі визначені показники відповідають переважно низькому рівню розвитку окремих особистісних характеристик; усі інші співвідношення віднесено до середнього рівня. Узагальнений показник «особистісна основа міжособистісної взаємодії» визначається за співвідношенням рівнів окремих компонентів міжособистісної взаємодії: високий, якщо всі компоненти (мотиваційний, емоційний когнітивний, вольовий) характеризуються високим рівнем розвитку (при цьому допускається наявність одного компоненту середнього рівня розвитку); низький, якщо всі компоненти міжособистісної взаємодії мають низький рівень розвитку (при цьому допускається наявність одного компоненту середнього рівня розвитку); середній (усі інші поєднання рівнів компонентів міжособистісної взаємодії).

Розкриємо зміст шкал методики особистісних компонентів міжособистісної взаємодії. Шкала 1. Мотиваційний компонент.

Високий рівень. Цей рівень передбачає: наявність потреби в міжособистісній взаємодії; прагнення до встановлення контакту і до розширення кола спілкування; комунікативні схильності; інтерес до людей. Ціннісні орієнтації, що спрямовані на взаємодію з іншими людьми. Виявляється високий рівень мотивації афіліації. Наявна потреба в наданні допомоги іншим людям. Мотивація досягнення, пов'язана з комунікативною активністю.

Середній рівень. Цей рівень передбачає: достатній рівень схильності до спілкування; ставлення до взаємодії з іншими людьми позитивне, однак здатність до цієї взаємодії має середній рівень свого розвитку; ситуативно проявляється мотивація досягнення, що пов'язана з комунікативною активністю.

Низький рівень. Не виражена потреба в міжособистісній взаємодії. Низькі комунікативні схильності. Небажання встановлювати довірчі відносини з іншими людьми. Переважає мотивація уникнення неприємностей.

Шкала 2. Емоційний компонент міжособистісної взаємодії.

Високий рівень. Достатній рівень емоційної зрілості, емоційного інтелекту. Високий рівень емпатії, емоційної стабільності, стійкості до стресу. Переважає позитивний емоційний настрій, оптимізм, життєрадісність.

Середній рівень. Середній рівень емоційної зрілості, емоційного інтелекту. Достатній рівень емпатії. Ситуативно в міжособистісній взаємодії проявляється емоційна стабільність, стійкість до стресів. Емоційний настрій нестійкий, залежний від ситуації взаємодії.

Низький рівень. Низький рівень емпатії, висока тривожність в ситуаціях міжособистісної взаємодії. Низька стійкість до стресів у спілкуванні. Емоційна нестабільність. Переважає погіршення настрою, дратівливість. Емоційний настрій нестійкий, залежний від ситуації взаємодії.

Шкала 3. Когнітивний компонент міжособистісної взаємодії.

Високий рівень. Розуміння інших людей і себе в процесі взаємодії. Вміння вирішувати міжособистісні конфлікти. Знання психології міжособистісної взаємодії. Прояв спостережливості у спілкуванні. Увага до іншої точки зору. Розуміння почуттів партнерів по спілкуванню.

Середній рівень. Не завжди правильно оцінює інших людей і себе. Труднощі в знаходженні способів вирішення міжособистісних конфліктів. З розумінням ставляться до іншої точки зору. Сприйняття переживань партнерів по спілкуванню не завжди адекватні. Низький рівень. Низький рівень розуміння партнера по взаємодії. Низький рівень комунікативних здібностей. Невміння домовлятися і вирішувати міжособистісні конфлікти. Часто спотворено сприймає переживання партнера по міжособистісній взаємодії.

Шкала 4. Вольовий компонент міжособистісної взаємодії.

Високий рівень. Здатність приймати самостійні рішення. Впевненість у собі в різних ситуаціях взаємодії. Високий рівень саморегуляції своєї поведінки. Здатність відстоювати свою точку зору, а також впливати на поведінку інших людей. Витримка і самовладання в конфліктних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Середній рівень. Здатність приймати самостійні рішення залежить від конкретної ситуації міжособистісної взаємодії. Недостатній рівень впевненості в ситуаціях спілкування. Середній рівень саморегуляції поведінки. Не завжди відстоює свою точку зору. Недостатня витримка і самовладання в конфліктних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Низький рівень. Прояв нерішучості і несамостійності в міжособистісній взаємодії. Невпевненість в ситуаціях спілкування. Низький рівень саморегуляції своєї поведінки. Часто не здатний відстоювати свою точку зору. Низьке самовладання

Таблиця 1

Результати визначення статистичних показників надійності тест-опитувальника

Статистичні показники	Коефіцієнт кореляції (за Пірсоном)
Надійність вимірювального інструмента	0,74**
Стабільність ознаки, що діагностується (тест-ретест)	0,81**
Коефіцієнт константності	0,89**

Примітка: позначення: «*» рівень значущості - $\rho < 0,05$; «**» рівень значущості - $\rho < 0,01$

і витримка в конфліктних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Процедура створення методики дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії передбачала створення вибірки стандартизації, що складалася з осіб чоловічої та жіночої статі, віком від 18 до 46 років. Кількість досліджуваних – 270 осіб. Існують різні види надійності психодіагностичної методики й методи її оцінки. К.М. Гуревич (2008) визначає надійність як: 1) надійність самого вимірювального інструмента (коефіцієнт надійності); 2) стабільність досліджуваної ознаки (коефіцієнт стабільності); 3) константність, тобто відносну незалежність результатів від експериментатора (коефіцієнт константності). Для перевірки надійності (гомогенності) використовувався метод «розщеплення». Питання тесту за кожною шкалою були поділені на парні і непарні. Вони оброблялися окремо. Між ними обчислювався коефіцієнт кореляції. Стабільність методики визначалася за допомогою такого прийому, як «тест-ретест». При цьому проводилося повторне тестування тим самим тестом через певний інтервал часу. Також обчислювався коефіцієнт кореляції між результатами двох тестувань. Коефіцієнт константності визначався за допомогою порівняння двох обстежень на одній і тій же вибірці досліджуваних, але різними експериментаторами.

Після встановлення надійності психодіагностичної методики «Дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» з'ясувалося теоретична валідизація методики (конвергентна і дискримінантна). Проте важко знайти аналогічну методику з доведеною валідністю. У нашому випадку теоретична валідизація проводилася під час накопичення різноманітної інформації про міжособистісну взаємодію та аналіз експериментальних даних, що дозволило розкрити психологічний зміст міжособистісної взаємодії.

Результати проведення статистичних обчислень представлені в таблиці 1. Як бачимо, надійність вимірювального інструменту, коефіцієнт стабільності, коефіцієнт константності запропонованої нами методики відповідає вимогам психодіагностичних процедур такого типу.

Досліджувалася надійність тесту з огляду на окремі показники, такі як: мотиваційний, емоційний, когнітивний та вольовий компоненти (див. таблицю 2). Процедура була тотожна дослідженню надійності загального показника методики «Дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії».

Отримані коефіцієнти кореляції вказують (за окремими показниками) на надійність розробленого тесту: мотиваційний компонент, емоційний компонент, когнітивний компонент, вольовий компонент. Отже, авторська методика «Дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» можна рекомендувати для потреб психодіагностичної практики.

Висновки. 1. Міжособистісна взаємодія визначається як інтеграційний процес взаємовпливу суб'єктів сумісної діяльності, яка виникає на основі спілкування та взаємовідношень. Розкривається через такі поняття, як: «взаєморозуміння», «взаємодопомога», «співпереживання», «взаємовплив». Всі складники міжособистісної взаємодії характеризуються взаємністю.

2. Взаємодія виникає, розгортається і змінюється під впливом діяльності, яка до того ж зумовлює і дію інших факторів, а саме соціально-психологічних і особистісних. Складовими компонентами міжособистісної взаємодії виступають: мотиваційний, емоційний, когнітивний, вольовий компоненти.

3. Розроблено авторську психодіагностичну методику. Перевірка методики «Дослідження особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» на надійність і валідність за допомогою методів «розщеплення», повторного тестування та визна-

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції, що одержані під час перевірки на надійність показників міжособистісної взаємодії

Шкали тесту	Надійність вимірювального інструменту (n = 270)	Стабільність ознаки, що діагностується (тест-ретест) (n = 270)	Коефіцієнт константності (n = 270)
Мотиваційний компонент (МК)	0,351**	0,672**	0,454**
Емоційний компонент (ЕК)	0,478**	0,423**	0,576**
Когнітивний компонент (КК)	0,363**	0,397**	0,623**
Вольовий компонент (ВК)	0,311**	0,512**	0,312**

Примітка: 1) скорочення шкал: МК – мотиваційний компонент, ЕК – емоційний компонент, КК – когнітивний компонент, ВК – вольовий компонент 2) позначення: «*» рівень значущості - $\rho < 0,05$; «**» рівень значущості - $\rho < 0,01$

чення коефіцієнту константності підтвердила можливість його використання в наукових та практичних цілях.

Подальші розвідки наукових досліджень пов'язані з визначенням психологічних детермінант розвитку міжособистісної взаємодії.

Література:

1. Агеев В.С. Влияние факторов культуры на восприятие и оценку человека человеком. *Вопросы психологии*. 2018. № 3. Москва, С. 135–140.
2. Бодалев А. А. Формирование понятия о другом человеке как личности. Москва, 2018. 126 с.
3. Бурлачук Л. Психодіагностика особистості: понятійний апарат та методи дослідження. *Психологія і суспільство*. 2014. № 4. С. 85–102.
4. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. Москва, 2016. 225 с.
5. Горелов, И.Н. Невербальные компоненты коммуникации. Москва, 2017. 206 с.
6. Гуревич К.М. Дифференциальная психология и психодиагностика. СПб., Питер. 2008. 335 с.
7. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. Санкт-Петербург, Питер. 2001. 544 с.
8. Обозов Н.Н. Психология межличностного взаимодействия. Ленинград. 1979. 380 с.
9. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Київ : Либідь, 2004. 576 с.
10. Шипилов А.И. Психологические основы взаимодействия офицеров в трудных межличностных ситуациях. Москва, 2000. 370 с.
11. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен. Современная зарубежная социальная психология. Тексты. / Под ред. В.И. Добренькова. Москва, 1984.
12. Argyle M. The psychology of interpersonal behavior. Harmondsworth, Penguin books, 1990. 279 p.

Sytnik S. V. Development of the methods of the personal components of the inter-personal interaction evaluation

The purpose of the article is of the creation and validation of a methodology aimed at studying the personal components of interpersonal interaction. Interpersonal interaction is seen as an integration process of mutual influence of the subjects of the joint activity, which arises on the basis of communication and relationships. Personal components of interpersonal interaction, such as: motivational, emotional, cognitive, volitional were presented. Determining the sample of respondents, we settled on the representatives of socio-economic professions, because it is in this type of professional activity that directly and most fully reveals the features of interpersonal interaction.

In the process of developing a psychodiagnostic technique, we have taken into account that interpersonal interaction has the following components: motivational, emotional, cognitive and volitional. We have been asked questions that allow us to evaluate the level of functioning of each component.

According to the results of testing, the levels of manifestation of both individual components and the overall index of personal characteristics of interpersonal interaction were determined. Each of the four components was assessed using ten questions. The questionnaire is intended for individual and group examination of persons older than 15 years. Post-test results are processed by summing the scores according to the key to the test. Possible sums of scores on the scales of the motivational component, the emotional component, the cognitive component, the volitional component from 0 to 40. The overall assessment of the personal components of interpersonal interaction is evaluated on the basis of the scores of the scores on all scales.

Verification of the author's methodology "Diagnosis of personal components of interpersonal interaction" for reliability and validity by means of methods of "splitting", re-testing and determination of the coefficient of constancy, confirmed the possibility of its use for scientific and practical purposes. Further research explorations are related to the identification of psychological determinants of interpersonal interaction development.

Key words: *interpersonal interaction, motivational component, emotional component, cognitive component, volitional component, reliability, validity.*